دکتر جلیل دوستخواه

اشاره‌ای به یک نکته‌ی دستوری در گفتار و نوشتار امروزیان

راه‌یابیِ «دسترسی» (جای‌گزین رایج و نادرستِ «دسترس») به لغت‌نامه‌ی دهخدا در مرحله‌ی ویرایش و با استناد به دو کاربُردِ نادرستْ برگزیده!

امروزه، بیشتر مردم، ترکیب نادرست و ناروایِ **دسترسی** (= دست+رس+ – یِ مصدری!) را به‌جای ترکیبِ درستِ **دسترس** در گفتار و نوشتار خود، به‌کار می‌برند. در حالی که **دسترس**، خود، مصدرِ مرکّب و کوتاه کرده‌ی **دست رسیدن** است و افزودنِ «ی»یِ نشانِ اسم مصدر (/ حاصلِ مصدر) بر آن، هیچ‌گونه توجیهِ دستور زبانی و زبان‌شناختی ندارد و تنها به دلیلِ اشتباه گرفتنِ «ی»یِ بیانِ یگانگی (/ وحدت) با «ی»یِ مصدری در دوره‌های اخیر رایج شده است. در گذشته‌ی دورتر از زمان ما، همه جا به درستی **دسترس** به کار رفته است. برای نمونه، **فردوسی** می‌گوید: «به چیزی که باشد مرا **دسترس** / بکوشم؛ نیارم نیازت به کس». امّا متأسّفانه کاربردِ نادرستِ **دسترسی** در دوران ما همه‌گیر شده و با شگفتی‌زدگی، می‌بینیم که این اشتباه، حتّا به لغت‌نامه‌ی دهخدا نیز راه یافته است! در این فرهنگ، در زیرِ درآمدِ **دسترسی**، آمده است: «حاصلِ مصدرِ مرکّب» و تنها دو شاهدِ مثال، برای آن نقل کرده‌اند: «گر دست‌کِرامتی ترا هست / از **دسترسی** بُوَد نه زین دست)» (نظامی). و «نه **دسترسی** به یار دارم / نه طاقتِ انتظار دارم». (سعدی). «ی»یِ پیوسته به پایانِ **دسترس**، در این هر دو کاربُرد، «ی»یِ بیان یگانگی (/ وحدت) است و آشکارست که ویراستارِ درآمدِ یادکرده، به‌خطا، آن را «ی»یِ مصدری انگاشته و این اشتباه لپّی را مرتکب شده و در این فرهنگِ مهم به ثبت رسانده است تا دیگران را هم، مانندِ خود، دچار اشتباه گردانَد! (برای شناختِ جای درستِ کاربُرد «ی» ی مصدری، ← **اسمِ مصدر، حاصلِ مصدر**، نگارش دکتر محمّد مُعین).

بر همین قیاس، می‌توان و باید از افزودنِ «ی»یِ مصدری به دیگر مصدرهای مرکّب پرهیخت.